

Vzgoja za vrednote v javni šoli

■ **Jerneja Žnidaršič**, dr., je asistentka za področje glasbene vsebine in praktikum na *Pedagoški fakulteti* v Ljubljani na *Oddelku za predšolsko vzgojo*.

Vrednote imajo pomembno vlogo, saj vodijo in usmerjajo naše razmišljanje, interese in dejanja. Na ravni vzgojno-izobraževalnega procesa je ključno uresničevanje vrednot, pri čemer je treba učencem omogočiti izkušnje in doživetja, ki jim bodo v pomoč pri oblikovanju in ponotranjenju temeljnih vrednot.

Vzgoja je v okviru javnega šolstva v zgodovini spodbudila veliko kritik in razprav. Kljub nekaterim poskusom, da bi vzgojo umaknili iz šole, se je izkazalo, da je ta pomemben in hkrati neločljiv del izobraževanja. Na to je opozoril že John Dewey (1933), ki je trdil, da tudi če vzgoja ni eksplicitno izražena v obliki poučevanja, še vedno nudi moralno okolje, ki ga je poimenoval »skriti kurikulum«. Učitelji tako v procesu poučevanja vzgajajo, čeprav se velikokrat tega sploh ne zavedajo, kar hkrati onemogoča obveščeno učencev (tudi staršev) o zadanih ciljnih vzgoje. S tem se poveča nevarnost »vsiljevanja vedenjskih vzorcev, vrednot, prepričanj«, kar lahko privede do »ideološke manipulacije in indoktrinacije« (Kroflič in Peček Čuk, 2009: 14). Da bi prikrito ideološko vzgojno delovanje lahko preprečili, je bistveno, da se vzgoje zavedamo in jo načrtujemo (prav tam).

Vrednote v vzgojnem načrtu

Načrtovanje vzgoje ureja vzgojni načrt¹, ki je v slovenskih osnovnih šolah v veljavi od leta 2009 dalje. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (ZOsn-F, 2007) določa, da z »vzgojnim načrtom šola določi načine doseganja in uresničevanja ciljev in vrednot iz 2. člena tega zakona, ob upoštevanju potreb in interesov učencev ter posebnosti širšega okolja. Vzgojni načrt vsebuje vzgojne dejavnosti in oblike vzajemnega sodelovanja šole s starši ter njihovo vključevanje v uresničevanje vzgojnega načrta.« Kot določa zakon, uresničevanje vrednot predstavlja enega izmed temeljnih elementov vzgoje. Pri tem se zastavlja vprašanje, katere vrednote² so tiste, ki bi jih bilo smiselno vključiti v vzgojno-izobraževalni proces. Danes namreč obstaja več različnih svetovnih nazorov in vrednostnih sistemov, ki na nek način onemogočajo grajenje na

določenem partikularnem vrednostnem sistemu (Kodelja, 2007).

Tako naj bi v vzgojno-izobraževalnem procesu upoštevali vrednote, o katerih se lahko vsi strinjamo oziroma jih delimo – ne glede na verske, politične in socialne razlike (Snook, 2007). Slovenski Zakon o osnovnih šolah (ZOsn-F, 2007) kot takšne opredeli »obče kulturne in civilizacijske vrednote, ki izvirajo iz evropske tradicije; spoštovanje in sodelovanje za sprejemanje drugačnosti in medsebojno strpnost, spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svobod«.

Pri tem se izpostavlja problematika, ali je sploh mogoče zapisati seznam nekaterih univerzalnih, obče sprejetih vrednot. Zecha (2007) poudari, da lahko znotraj raznovrstnih tradicij, pravnih norm in moralnih zakonitosti različnih človeških kultur odkrijemo osnovne vrednote, ki predstavljajo trdne elemente vsake kulture (npr. človeško življenje). Nasprotno Heid (1990: 218) trdi, da »niti človeško življenje ni obravnavano kot neoporečna moralna vrednota«. Čeprav večina kultur verbalno podpira zapoved »Ne ubijaj!«, hkrati obstaja kar nekaj izjem, pri katerih se ubijanje upravičuje oziroma zagovarja (samoobramba, smrtna kazen, sprejeti stranski učinki napredka tehnologije – promet, ubijanje po ukazu – vojaki v vojnem stanju, umiranje zaradi slabo organizirane družbe ter neustreznih političnih in ekonomskih pogojev). Heid (1990) tako meni, da lahko vrednost človeškega življenja izgine in je le relativna glede na dano

Foto: Matej Hožjan

družbeno situacijo. Medveš (2007) se nadalje sprašuje, ali je v postmoderni družbi sploh mogoče definirati moralni kodeks oziroma ali lahko govorimo o splošno sprejetem kodeksu (npr. človekove pravice), glede na to, da vrsta socialnih okolij diskriminira in izključuje določene (manjšinske) kulture in vrednote. Kovač Šebart in Krek (2009) menita, da so razprave o vrednotnem okviru in občečloveških vrednotah v javni šoli nujne in legitimne, saj odpirajo poti k refleksiji, vendar pa dvomi in vprašanja o občečloveških vrednotah ne morejo biti izgovor, da se v javnih šolah izognemo koncipiranju temeljnega okvira vrednot (prav tam). Polemike o vrednotah se namreč večinoma nanašajo na odrasle ljudi, ki predstavljajo (bolj ali manj) odgovorna bitja, v šoli pa imamo seveda opravka z učenci, ki so šele na poti, da to postanejo. Pri tem je seveda jasno, da pri poskusih definiranja seznama temeljnih vrednot v okviru vzgojnega načrta ta sam po sebi ne zagotavlja vzgojnih učinkov. Prav tako se zastavlja vprašanje, kako je vrednote mogoče najučinkoviteje uresničevati v okviru vzgojno-izobraževalnega procesa. Snook (2007)

Foto: Marko Hrovat

Vloga učitelja

Pri tem imajo pomembno vlogo učitelji, ki naj bi vrednote predstavljali kot diskutabilne (Kroflič in Peček Čuk, 2009), učence spodbujali k moralnemu razsojanju (Medveš, 1991) ter vzgajali z močjo osebne avtoritete, pedagoškega erosa in medosebnega stika (Gogala, 1936 v: Kroflič, 2002). Po mnenju Medveša (2007: 20) je ključna kritična refleksija vzgojnega ravnanja vsakega učitelja, ki naj bi na podlagi »sistema vrednot in pravil, ustreznosti pogojev delovanja

ter upoštevanja posebnosti otroka (zlasti njegove razvojne stopnje in sociokulturnega ozadja)« vedno znova kritično presojal in preverjal lastno ravnanje. Hkrati se moramo zavedati šole kot ustanove, ki ima velikokrat močnejši vpliv kot učiteljeva dejanja v razredu. Snook (2007) poudarja, da je šola sama po sebi vzgled za vrednote in da je hkrati sododgovorna, da se bodo učenci, ki so ji bili zapuani, razvili v kritične državljane. Avtor tudi opozarja na sprejemanje potrošniških vrednot v šolah (npr. reklamiranje določenih znamk v šoli, nagrajevanje za trud s kuponi določenih produktov itd.), kar učence navaja na nekritično sprejemanje potrošništva.

Kljub nekaterim poskusom, da bi vzgojo umaknili iz šole, se je izkazalo, da je ta pomemben in hkrati neločljiv del izobraževanja.

discipliniranje niti preprosto posredovanje kulturnih dobrin, ampak se odvija le takrat, ko otroku oziroma mladostniku omogočimo pristno doživetje«.

Nadalje so Raths, Harmin in Simon (1966) iskali rešitev v »pojasnjevanju« vrednot (ang. *Values Clarification*), pri čemer je ključno, kako vrednote predstaviti učencem. Pri tem vsebina vrednot ni pomembna, saj se učitelj ne osredotoča na prenašanje določenega seznama vrednot, ampak na sam proces vrednotenja. Navedeni pristop je poleg izjemnega zanimanja izzval tudi veliko kritik (Lockwood, 1978; Boyd in Bogdan, 1984; Aspin, 2007; Lipe, 2009). Tako na primer Aspin (2007) poudari, da je pojasnjevanje vrednot nujen del pri vzgoji za vrednote, vendar nas pripelje le do polovice poti. Učitelj bi moral učencem pomagati razvijati tudi dispozicije, ki bodo v pomoč pri udejanjanju določenih vrednot. Velikokrat vrednote namreč služijo kot »milo za pranje vesti«, torej so le besedno izražene, pri čemer se redko uresničujejo tudi v dejanjih (Pečjak, 1999). Herman (1997: 154) nadalje opozarja, da »moramo biti pozorni na to, kako, kdaj in zakaj izberemo določen pristop pri zavzemanju za različne vrednote in katere želimo posredovati«.

ter upoštevanja posebnosti otroka (zlasti njegove razvojne stopnje in sociokulturnega ozadja)« vedno znova kritično presojal in preverjal lastno ravnanje. Hkrati se moramo zavedati šole kot ustanove, ki ima velikokrat močnejši vpliv kot učiteljeva dejanja v razredu. Snook (2007) poudarja, da je šola sama po sebi vzgled za vrednote in da je hkrati sododgovorna, da se bodo učenci, ki so ji bili zapuani, razvili v kritične državljane. Avtor tudi opozarja na sprejemanje potrošniških vrednot v šolah (npr. reklamiranje določenih znamk v šoli, nagrajevanje za trud s kuponi določenih produktov itd.), kar učence navaja na nekritično sprejemanje potrošništva.

V okviru vzgojno-izobraževalnega procesa bi morale vrednote predstavljati ključni element učnega procesa, kjer se sodelujoči zavedajo vpliva, ki ga ima javna šola na neposredno prenašanje in oblikovanje vrednot pri učencih. Vzgoje za vrednote pri tem ne moremo prepustiti naključju, temveč jo moramo ustrezno in premišljeno implementirati v učni proces in delovanje šole kot ustanove. Učenci bodo tako lahko razvijali in ponotranjili vrednote, ki jih bodo vodile po poti do sočutnih, strpnih, kritičnih in ustvarjalnih posameznikov. ◀

V okviru vzgojno-izobraževalnega procesa bi morale vrednote predstavljati ključni element učnega procesa, kjer se sodelujoči zavedajo vpliva, ki ga ima javna šola na neposredno prenašanje in oblikovanje vrednot pri učencih.

Literatura

- Aspin, David N. (2007): The ontology of values and values education. V: Aspin, David N.; Chapman, Judith D. (ur.): *Values, education and lifelong learning*. Dordrecht, NL: Springer, str. 27–47.
- Boyd, Dwight; Bogdan, Deanne (1984): 'Something' clarified, nothing of value': A rhetorical critique of values clarification. V: *Educational Theory*. Letnik 34, št. 3, str. 287–300.
- Dewey, John (1933): *How we think*. Boston: Houghton Mifflin.
- Heid, Helmut (1990): Über einige theoretische und empirische Voraussetzungen der Werterziehung. V: Zenner, Maria (ur.): *Fachdidaktik zwischen Fachdisziplin und Erziehungswissenschaft*. Bochum, DE: Brockmeyer, str. 215–228.
- Herman, Willam E. (1997): Values acquisition: Some critical distinctions and implications. V: *Journal of Humanistic Education and Development*. Letnik 35, str. 146–155.
- Kodelja, Zdenko (2007): Problemi vzgoje v obdobju pluralizma vrednot. V: *Anthropos*. Letnik 1–2, št. 205–206, str. 139–151.
- Kohlberg, Lawrence (1976): Moral stages and moralization: The cognitive-developmental approach. V: Lickona, Thomas (ur.): *Moral development and behaviour: Theory, research and social issues*. New York, NY: Holt, Reinhart & Winston, str. 31–53.
- Kovač Šebart, Mojca; Krek, Janez (2009): *Vzgojna zasnova javne šole*. Ljubljana: Center za študij edukacijskih strategij, Pedagoška fakulteta.
- Kovač Šebart, Mojca; Krek, Janez; Vogrinc, Janez (2006): O vzgojni zasnovi v javnih osnovnih šolah – kaj pokažejo empirični podatki. V: *Sodobna pedagogika*. Letnik 57, št. 5, str. 22–44.
- Kroflič, Robi (2002): *Vstop v kurikularne teorije: Izbrani pedagoški spisi*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Kroflič, Robi; Peček Čuk, Mojca (2009): Zakaj morajo imeti tudi poklicne in strokovne šole svoj vzgojni koncept? V: Kroflič, Robi; Klarič, Tina; Peček Čuk, Mojca (ur.): *Ali poklicne in strokovne šole potrebujejo vzgojni koncept?* Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje, str. 13–25.
- Lipe, David (2009): *A critical analysis of values clarification*. Montgomery, AL: Apologetics Press.
- Lockwood, Alan L. (1978): The effects of values clarification and moral development Curricula on school-age subject: A critical review of recent research. V: *Review of Educational Research*. Letnik 48, št. 3, str. 325–364.
- Medveš, Zdenko (1991): Pedagoška etika in koncept vzgoje. V: *Sodobna pedagogika*. Letnik 42, št. 3–4, str. 101–117.
- Medveš, Zdenko (2007): Vzgojni koncept med vrednotno matrico in moralno samopodobo. V: *Sodobna pedagogika*. Letnik 58 (posebna izdaja), št. 124, str. 6–29.
- Musek, Janek (2000): *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti: Educy.
- Pečjak, Vid (1999): Vrednote kot milo za pranje vesti. V: *Razgledi*. Letnik 5, št. 1132, str. 8–9.
- Raths, Luis; Harmin, Merrill; Simon, Sidney (1966): *Values and Teaching*. Columbus, OH: Charles E. Merrill.
- Snook, Ivan (2007): Values education in context. V: Aspin, David N.; Chapman, Judith D. (ur.): *Values, education and lifelong learning*. Dordrecht, NL: Springer, str. 80–92.
- Zecha, Gerhard (2007): Opening the road to values education. V: Aspin David N.; Chapman Judith D. (ur.): *Values, education and lifelong learning*. Dordrecht, NL: Springer, str. 48–60.
- *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli* (2007): št. 001-22-126/7. Pridobljeno s spletne strani <http://www.uradni-list.si/1/content?id=83068>.

Opombe

¹ V literaturi različni avtorji poleg poimenovanja »vzgojni načrt« uporabljajo še poimenovanji »vzgojna zasnova« (Kovač Šebart, Krek in Vogrinc, 2006) in »vzgojni koncept« (Medveš, 1991; Kroflič in Peček Čuk, 2009).

² Musek (2000: 9) opredeli vrednote v okviru motivacijskih ciljev in vodil in sicer so vrednote »posplošena in relativno trajna pojmovanja o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo, ki se nanašajo na široke kategorije podrejenih objektov in odnosov in ki usmerjajo naše interese in naše vedenje kot življenjska vodila«.